

990210-2

Při náhodném „setkání“ s Wittgensteinem, když se mi dostala do ruky jeho knížka, kterou mi kdysi (už před dvanácti lety!) poslal Tom Nagel po své známé, která to zase sušila čtyři roky, než se dostala do Prahy a pak mne nezastihla, takže to poslala zase ještě po někom), jsem našel v jeho *Vermischte Bemerkungen*, kterou vydali jeho přátelé již po jeho smrti, další myšlenku, kterou je třeba také trochu „poválet po půnebí“ (str. 85), pěknou myšlenku, která ovšem volá také po „dopracování“. „Wie Du das Wort „Gott“ verwendest, zeigt nicht, *wen* Du meinst – sondern, was Du meinst. „ To pochopitelně samo potřebuje jakousi první interpretaci ve způsobu, jak to přečteme. W-n bohužel užil zvýraznění (vytištěno kurzivou) pouze jednou, a to u slova „*wen*“; už jen sami musíme rozhodnout, zda v druhé části věty náleží důraz na „*was*“ nebo spíše na „*Du*“. Mně se sice líbí obojí, ale lze předpokládat, že W-a měl na mysli spíše ono „*Du*“. V tom případě by šlo o jistou variaci třeba na Feuerbacha (že vše, co připisujeme „*bohu*“ jako jeho vlastnosti, náleží vlastně a platně „*člověku*“, byť jen druhovému), a také to připomíná starou kritickou výtku všemu náboženství, že si dělá představy o bozích podle vzoru člověka (jak to známe z Xenofana). Je tu ovšem ještě něco dalšího, co lze považovat za skutečný krok dál (čili „*po-krok*“): nejde jen o antropomorfní představy, nýbrž také a dokonce především o to, že svými představami o Bohu (či bohu) vyzrazuje každý člověk něco na sebe a na to, co si myslí o sobě, o lidech, o světě vůbec. Pokud měl W-a na mysli jen toto, pak to vlastně není tak mimořádně významné a není to ani nic tak jedinečného a nového, jak by bylo možno se domnívat. Jinak se to ovšem má (resp. by se to mělo), kdyby byl býval měl na mysli druhou možnost, totiž že místo chápání Boha jako „*někoho*“ je tu jeho pochopení jako „*něčeho*“, tedy jako věci, předmětu, takže Bůh je již od počátku chápán zpředmětněně. To by bylo velmi zajímavé, a kdyby se to potvrdilo v nějaké zřetelnější formulaci jinde, byl by to pozoruhodný doklad toho, jak myšlenka zpředmětnování našla způsob, jak se uchytit dokonce v tak nevhodné intelektuální „*půdě*“, jakou je neopozitivismus resp. analytická filosofie. Bylo by pak velmi strhující pozorovat, jak si s tím poradí jiní analytičtí filosofové, kteří si jinak Wittgensteina velice váží.

(Praha, 990210-2.)